

Tekijälle se mikä tekijälle kuuluu?

Valokopioinnista perittäviä tekijänoikeuskorvauksia jaetaan vuosittain Kopiosto-apurahoina kymmenille kääntäjille etupäässä työvälinehankintoihin ja opintomatkojen rahoitukseen. Kopiosto-apurahojen päivät saattavat kuitenkin olla luetut. Miltä tuntuisi, jos valokopiointikorvauksia maksettaisiin jatkossa ilman eri hakemusta meille kaikille, joiden teoksia kopioidaan?

Kopiosto on laatinut jäsenjärjestöjensä arvioitavaksi esityksen valokopiointikorvausten henkilökohtaisten tilitysten käyttöönotosta. Seuraavassa on tarkoitus tehdä selvityksestä yhteenveto ja arvioida henkilökohtaisten korvausten hyviä ja huonoja puolia.

Kopiosto ei ehdota henkilökohtaisiin korvauksiin siirtymistä siksi, että korvausten saajat olisivat tyytymättömiä nykyiseen käytäntöön. Päinvastoin. Kopioston jäsenjärjestöt ovat olleet erittäin tyytyväisiä niin Kopioston toimintaan, jatkuvasti kasvaneisiin korvaustuloihin kuin korvausten nykyiseen jakotapaankin. Monille Kopioston jäsenjärjestöjen yli 46 000 jäsenelle Kopiosto-apurahat ovat elintärkeää taiteellisen ja tieteellisen toiminnan tukea, josta ei haluta luopua missään tapauksessa. Muutospaineet ovatkin peräisin aivan muualta.

Hieman kärjistäen voisi sanoa, että Kopiosto toimii erittäin juohevasti ja hyvin tuloksin, mutta tavalla johon sitä ei alun perin tarkoitettu ja joka ei oikein sovi tekijänoikeusalan nykynormeihin.

Valokopiointi ja siitä kerätyt korvaukset ovat parin viime vuosikymmenen aikana moninkertaistuneet, ja samalla tekijänoikeusjärjestöjen asema on muuttunut. Vahvasti kaupallistuneessa maailmassa Kopioston ja Teoston kaltaisten järjestöjen katsotaan olevan "määräävässä markkina-asemassa tekijänoikeusalalla", ja siksi muun muassa elinkeinoelämä, viranomaiset ja jopa suuri yleisö ovat alkaneet suhtautua niiden toimintaan yhä kriittisemmin. Tekijänoikeusjärjestöjen toiminnalta on alettu vaatia läpinäkyvyyttä ja yksilöllisen tekijänoikeuden periaatteiden noudattamista, ja sellaiseen asenneilmastoon ei enää oikein sovi valokopiointikorvausten nykyinen jakomalli, jossa Kopiosto luovuttaa valokopioinnista keräämänsä tekijänoikeuskorvaukset tekijäjärjestöjen käytettäväksi ja edelleen jaettavaksi. Ratkaisuksi esitetään 1990-luvulta alkaen maailmalla voimakkaasti yleistynyttä valokopiointikorvausten henkilökohtaista jakoa oikeudenomistajille.

Olisiko siis myös Kopioston aika siirtyä maksamaan valokopiointikorvauksia henkilökohtaisina tilityksinä suoraan meille oikeudenomistajille? Mikä olisi sen mukavampaa ja helpompaa kuin saada kerran pari vuodessa automaattisesti korvausrahaa suoraan omalle tilille?

Käytännön edellytykset ja ongelmat

Mutta, mutta. Henkilökohtaisten korvausten maksamisen perusedellytyksenä on, että oppilaitoksissa, valtionhallinnossa ja yrityksissä kopioidusta aineistosta on saatava varsin yksityiskohtaista tietoa suoraan kopiointikoneiden ääreltä. Tässä on Kopiostolle haastetta kerrakseen, sillä esimerkiksi käännösten suhteellisesta osuudesta kaikessa kopioidussa materiaalissa Kopioston tutkimukset ovat tuottaneet tähän asti lähinnä viitteellistä tietoa. Tarkkojen tietojen saaminen yksittäisten käännettyjen teosten kopioinnista vaatii siis Kopioston tutkimustoiminnalta melkoista laadullista harppausta.

Kopiostossa ollaan silti luottavaisia, että se onnistuu. Kaiken kopioidun materiaalin kattavaan seurantaan ei toki edes pyritä, eli yksittäisen kirjan yksittäisen sivun kopioinnista ei

ropsahtaisi aikanaan muutaman sentin kopiointikorvausta oikeudenomistajan tilille, vaan tutkimukset perustuisivat entiseen tapaan satunnaisotannoille ja kopioidun aineiston sisältöseurannalle. Runsaasti kopioidut yksittäiset teokset nousevat tutkimuksissa esiin helposti (tuhattamäärin kopioitujen kirjojen nimet ovat tiedossa jo nykyään), mutta vähemmän kopioitujen teosten kohdalla korvausten määräytyminen on mutkikkaampi prosessi, jossa käytetään apuna aineistoluokittelua, pisteytysjärjestelmiä ja muuta tilastoakrobatiaa.

Itse asiassa on vielä täysin auki, millaisin periaattein korvaukset lopulta jaettaisiin. Tekijänoikeusjärjestöt ympäri maailman käyttävät korvausten jaossa useita eri tapoja, joiden pohjalta Kopiosto kehittäisi oman, Suomen olosuhteisiin soveltuvan käytännön. Lähtökohtana joka tapauksessa on, että runsas kopiointi toisi tekijälle runsaasti korvauksia.

Toinen iso mutta henkilökohtaisiin korvauksiin siirtymisessä on se, että muiden järjestöjen tavoin myös SKTL rahoittaa nykyään valokopiointikorvauksilla monenlaista jäseniä yhteisesti hyödyttävää toimintaa, mm. tekijänoikeusasioihin liittyvää neuvontaa ja asianajopalveluita. Jos henkilökohtaisiin korvauksiin siirryttäisiin, tällaisen toiminnan rahoitus täytyisi järjestää uudella tavalla. Käytännössä se saattaisi tietää korotuksia jäsenmaksuihin.

Verotettavaa tuloa

Paljonko me kääntäjät voisimme sitten henkilökohtaisia valokopiointikorvauksia saada?

Kopiosto ei osaa eikä halua tässä vaiheessa esittää laskelmia henkilökohtaisten korvausten suuruudesta. Karkeita arvioita voidaan toki esittää: jos esimerkiksi Kopioston SKTL:lle maksama nykyinen korvauspotti jaettaisiin tasan Kopiosto-valtakirjan antaneiden SKTL:n jäsenten kesken, kaikki saisivat noin 135 euroa vuodessa. Kaikki valtakirjan antaneet eivät kuitenkaan korvauksia saisi, jolloin keskimääräinen summa nousisi ehkä muutamalla kymppillä.

Mikään ei kuitenkaan takaa, että potti pysyisi uudessa järjestelmässä entisellä tasolla. Kuten edellä totesin, Kopioston tutkimustiedot käännettyjen teosten määrästä suhteessa kaikkeen kopioituun aineistoon ovat olleet hyvinkin epämääräisiä, ja siksi korvauspottista sovitaan aina viime kädessä neuvottelupöydän ääressä. Jos korvauksia aletaan maksaa todellisten kopiointimäärien mukaan, yhteinen korvauspottimme (ja sen mukana keskimääräinen henkilökohtainen korvaus) saattaa joko nousta tai laskea. On hyvin vaikeaa arvioida, kummin lopulta käy.

Neuvottelupöytää tarvittaisiin myös uudessa järjestelmässä: henkilökorvausten jakoperiaatteet on ensin mietittävä ja sovittava yhdessä Kopioston ja muiden järjestöjen kanssa. Kääntäjinä meidän pitäisi neuvotella muiden tekijöiden kanssa erityisesti siitä, mikä on kääntäjän osuus käännetystä teoksesta maksettavasta kopiointikorvauksesta – ja kirjoittajien etujärjestöjen lisäksi neuvottelupöydässä olisivat silloin paikalla ainakin kustantajien ja mahdollisesti myös kuvittajien ja toimittajien edustajat. Neuvottelujen tuloksesta antaa osviittaa se, että kääntäjän osuus käännetystä teoksesta perittävistä kopiointikorvauksista on esimerkiksi Tanskassa 12,5 % ja Englannissa 15 %.

Muuttujia on kaiken kaikkiaan niin paljon, että yksittäisen kääntäjän saamaa henkilökohtaista vuosikorvausta on tässä vaiheessa mahdotonta arvioida. Mutta olipa vuosittainen korvaussumma sitten muutamia kympejä tai sataasia, se on joka tapauksessa verotettavaa tuloa. Tämä on uuden järjestelmän suurin heikkous: keskimääräinen henkilökohtainen korvaus voi jäädä merkityksettömän pieneksi, mutta siitäkin vähästä on maksettava veroa.

Puolesta ja vastaan

Henkilökohtaisista tilityksistä käytiin eräänlainen lähete keskustelu Kopioston jäsenjärjestöjen edustajille järjestetyssä seminaarissa 14. 2.

Tilaisuudessa kävi ilmi, että monet – jopa enemmistö – Kopioston jäsenjärjestöistä ovat vahvasti vanhan käytännön säilyttämisen kannalla. Esimerkiksi tietokirjailijoille (jotka saavat enemmän valokopiointikorvauksia kuin muut tekijäjärjestöt yhteensä) Kopiosto-apurahat ovat muun kulttuurituen niukkuuden takia elintärkeitä, ja ilman niitä moni kirjahanke jäisi toteutumatta. Tämä kertoo paljon valokopiointikorvausten nykyisestä roolista: ne ovat olennainen kotimaisen kielen ja kulttuurin tukimuoto aivan kuten muissakin Pohjoismaissa, joissa on käytössä hyvin samanlainen järjestelmä kuin meillä.

Myös kustantajat ovat tyytyväisiä nykymalliin: vaikka kustantajat jakavatkin oman osuutensa valokopioikorvauksista jo nyt käytännössä henkilökohtaisen korvausjaon periaatteita soveltaen, he pitävät silti tekijöille jaettavia apurahoja tärkeinä erityisesti vähälevikkiselle kirjallisuudelle. Henkilökohtaukset kopiointikorvaukset sen sijaan kasautuisivat niille tekijöille, jotka jo muutenkin ansaitsevat eniten.

Henkilökohtaisen korvausmenettelyn kannattajat muistuttivat, että tekijänoikeusjärjestönä Kopioston tehtävänä ei suinkaan ole yleinen suomalaisen kulttuurin tukeminen, vaan apurahojen maksaminen kuuluu valtiolle. Tekijät saakoot tekijänoikeuskorvauksia kukin ansionsa mukaan, jos se teknisesti suinkin on mahdollista – ja jos se onnistuu jopa Argentiinassa, niin miksei meilläkin.

Kannanottojen aika

Päätöstä henkilökohtaisiin korvauksiin siirtymisestä ei ole kuitenkaan vielä tehty. Kopiosto kutsuu kevään aikana kaikkien jäsenjärjestöjen edustajat neuvonpitoon asiasta, ja kuulemisten jälkeen päätös henkilökohtaisista tilityksistä on tarkoitus tehdä syksyyn mennessä.

Vaikka päätös olisikin myönteinen, henkilökohtaisiin korvauksiin ei siirrytä yhdessä yössä. Kopioston on ensin kehitettävä tutkimusmenetelmiään uusien vaatimusten mukaiseksi ja korvausten jakoperiaatteista on sovittava yhdessä jäsenjärjestöjen kanssa. Muutoksen on kaavailtu tapahtuvan vaiheittain, ja siirtymäkausi kestää jo alustavan suunnitelman mukaisesti kokonaisen vuosikymmenen. Jos hanke saadaan alulle ensi vuonna, ensimmäiset henkilökohtaukset korvaukset maksettaisiin aikaisintaan vuonna 2009, ja lopullisesti nykymalli jäisi historiaan joskus ensi vuosikymmen puolivälissä. Uusia käytäntöjä kehitettäisiin ja otettaisiin käyttöön asteittain, jolloin järjestöille jäisi aikaa sopeutua rahoitustilanteen muuttumiseen.

On vielä huomautettava, että kyse ei välttämättä ole joko–tai-ratkaisusta. Ratkaisuksi voidaan hyvinkin kehittää jonkinlainen sekamuoto, jossa korvaukset maksetaan henkilökohtaisina tilityksinä siinä määrin kuin se tutkimustietojen perusteella on mahdollista ja loput potista käytettäisiin entiseen tapaan.

Nyt on joka tapauksessa kannanottojen aika, koska asiasta tehdään päätöksiä puoleen taikka toiseen tämän vuoden aikana. Kopioston näkökulman mukaan virta vie vahvasti henkilökohtaisten korvausten suuntaan, ja virran mukana olisi viisainta pyrkiä liikkumaan aktiivisesti eikä odottaa ajopuun lailla mitä tuleman pitää, koska se saattaa vaarantaa koko korvausjärjestelmän toiminnan. Jäsenjärjestöjen kannalta muutoksessa näyttäisi kuitenkin olevan enemmän huonoja puolia, uhkia ja kysymysmerkkejä vanhan hyväksi havaitun käytännön rinnalla.

Markku Päckilä
kirjoittaja on SKTL:n Kopiosto-neuvottelija valokopioasioissa

Tekijänoikeuskorvaukset – keskitetysti vai henkilökohtaisesti?

Valokopioinnin tekijänoikeuskorvauksien perimisestä ja jakamisesta on Suomessa huolehtinut jo neljännesvuosisadan ajan tekijöiden, esittäjien ja kustantajien yhteinen tekijänoikeusjärjestö Kopiosto ry. Kopiosto myöntää lupia painotuotteiden valokopiointiin mm. oppilaitoksille, julkishallinnolle ja yrityksille, sopii kopioinnista perittävistä tekijänoikeuskorvauksista, perii ne ja tilittää korvausrahat 44 jäsenjärjestölleen, joista yksi on SKTL.

Jäsenjärjestöt jakavat suurimman osan näin saaduista rahoista jäsenilleen ns. Kopiosto-apurahoina, joiden lisäksi valokopiointikorvauksia käytetään myös erilaisiin yleishyödyllisiin tarkoituksiin, kuten julkaisu- ja tiedotustoimintaan, koulutukseen sekä tekijänoikeusasioihin liittyvään neuvontaan ja asianajotoimintaan.

Tämä ns. kollektiivinen jakomenettely kehitettiin lähinnä Ruotsista saadun esimerkin mukaan 1980-luvulla, jolloin Pohjoismaat olivat valokopiointikorvausten edelläkävijöitä maailmassa. Nykyään järjestelmä toimii hyvin, ja oikeudenomistajat ovat siihen tyytyväisiä. Viime aikoina kritiikki keskitettyä jakomenettelyä kohtaan ja paineet järjestelmän muuttamiseksi ovat kasvaneet mm. EU:n ja elinkeinoelämän taholta.

Ajan mittaan kollektiivinen rahanjako on jäänyt pohjoismaiseksi kuriositeetiksi: vuonna 2004 valokopioinnin tekijänoikeusjärjestöjä toimi yhteensä 50 maassa, ja neljää pohjoismaista järjestöä lukuun ottamatta ne kaikki tilittävät valokopioinnista perimänsä korvaukset suoraan oikeudenomistajille.

Suomessakin valokopiointikorvausten keskitetty jako on poikkeus tekijänoikeusalan yleisestä käytännöstä. Teosto, Gramex, Kuvasto ja Tuotos jakavat korvaukset suoraan oikeudenomistajille, ja samaa periaatetta soveltaa myös Kopioston AV-osasto radio- ja tv-ohjelmien tekijöille maksettavissa tekijänoikeuskorvauksissa.

Henkilökohtaisia korvauksia pidettiin ensisijaisena vaihtoehtona jo Kopioston nykyistä korvauskäytäntöä luotaessa, mutta 1980-luvun taloudellisin ja tietoteknisin resurssein se ei ollut vielä mahdollista.

Valokopiointikorvauksissa on kyse melkoisista rahasummista. Vuonna 2004 Kopiosto keräsi valokopioinnista lähes 9,2 miljoonaa euron verran tekijänoikeuskorvauksia. Siitä kotimaisille kustantaja- ja tekijäjärjestöille tilitettiin yhteensä 6,9 miljoonaa euroa.

Keskitetyn jaon hyviä puolia

- * Menetelmä on tuttu ja hyvin hallinnassa. Jäsenjärjestöt tyytyväisiä.
- * Kulut pysyneet hyvin kurissa.
- * Kopiosto-apurahat ovat tarpeelliseksi koettu luovan työn tukimuoto. Paljon pieneköjä mutta saajilleen tärkeitä apurahoja.
- * Apurahat pääsääntöisesti verottomia.

Keskitetyn jaon huonoja puolia

- * Ulkopuoliset pitävät nykyjärjestelmää järjestötukena, ei tekijänoikeusjärjestelynä.
- * Yksilöllinen tekijänoikeus ei toteudu: runsaasti kopioitujen kirjojen tekijät jäävät vaille suuria korvaustuottoja.
- * Keskitetty jakomenettely ristiriidassa tekijänoikeuden kansainvälisten standardien kanssa.
- * Vain hieman yli puolet perityistä korvauksista päätyy tekijöiden ja kustantajien käyttöön.
- * Uhkana nopea pakkomuutos esim. EU:n vaatimuksesta.

Henkilökohtaisen tilityksen hyviä puolia

- * Läpinäkyvä, uskottava ja nykystandardien mukainen järjestelmä.
- * Yksilöllinen tekijänoikeus toteutuu hyvin – ainakin osalle oikeudenomistajista.
- * Tekijänoikeustulot voivat muodostua joillekin merkittäväksi tulonlähteeksi.
- * Kopioston asema tekijänoikeusjärjestönä selkiytyy.

Henkilökohtaisen tilityksen huonoja puolia

- * Henkilökohtaisia tekijänoikeuskorvauksia verotetaan.
- * Keskimääräinen korvaussumma saattaa jäädä merkityksettömän pieneksi.
- * Kopiosto-apurahat vähenevät merkittävästi tai loppuvat kokonaan.
- * Järjestöjen taloudenpito saattaa vaarantua.
- * Uuden järjestelmän kulut saattavat osoittautua oletettua suuremmiksi.